

ADVIES VAN HET AFSTAMMINGSCENTRUM INZAKE INTERNATIONALE HANDEL IN GAMETEN

Van 'Zaad zonder Naam' (T. Claes) naar 'Zaad zonder grenzen' (Zembla¹)

Door de opheffing van donoranonimiteit wordt al een eerste stap gezet in de uitvoerbaarheid van het recht op afstammingsinformatie van (toekomstige) donorkinderen. In realiteit zal het voortgezette gebruik (aankoop) van gameten uit commerciële bedrijven dit echter blijven hypothekeren. Massadonatie geeft problemen op medisch, ethisch, psychologisch en juridisch vlak en valt nog moeilijk te legitimeren.

1 DE VERKOOP VAN SPERMA- EN EICELLEN

Op aangeven van het Grondwettelijk Hof², werkt de Belgische wetgever momenteel aan de opheffing van de donoranonimiteit³. Dit komt tegemoet aan het recht op afstammingsinformatie van elke persoon, geboren uit donorconceptie. Het Afstammingscentrum schreef hierover enige tijd terug een advies met de focus op hun rechten en belangen⁴. Dit advies ligt inhoudelijk in het verlengde daarvan.

Dat dit recht op papier wordt vastgelegd is een langverwachte vertaling van internationaalrechtelijke normen. In realiteit zal de uitoefening van dit recht echter complex tot onmogelijk zijn, gezien een groot deel van de gebruikte gameten afkomstig is van buitenlandse spermabanken.

Nu donorconceptie steeds vaker wordt toegepast, ontwikkelde de handel in gameten zich tot een behoorlijk lucratieve sector⁵. Grote spelers op de markt zijn Cryos⁶ en de European Sperm Bank⁷. Dit zijn private ondernemingen die, logischerwijs, het maken van winst als doelstelling hebben. Ze hebben daarbij redelijk vrij spel door het gebrek aan sluitende internationale reglementering. Een recente EU verordening⁸, de zogenaamde SoHO-verordening, heeft hier tot nog toe geen beperkende invloed op gehad. Daarin wordt o.m. bepaald dat donatie vrijwillig en onbetaald moet zijn (art 53, 1d en 54). De

¹ <https://www.bnnvara.nl/zembla/videos/zembla-196>

² <https://nl.const-court.be/public/n/2024/2024-102n.pdf>

³ Het wetsontwerp hierover werd goedgekeurd door de Ministerraad.

<https://vandenbroucke.belgium.be/nl/nieuws/goedkeuring-ministerraad-donorkind-centraal-door-opheffing-anonieme-donors>

⁴ https://afstammingscentrum.be/wp-content/uploads/2024/10/DOC_AC_20241016_AV_Standpunt_Donoranonimiteit_UpdateGWH-1.pdf

⁵ De omzet loopt in de miljoenen. <https://www.nieuwsblad.be/binnenland/beruchte-deense-spermabank-blijkt-goudmijn-en-krijgt-tot-39.000-euro-per-donor/70903511.html>

⁶ <https://www.cryosinternational.com/>

⁷ <https://www.europeanspermbank.com/en>

⁸ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202401938 VERORDENING (EU) 2024/1938 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 13 juni 2024 betreffende kwaliteits- en veiligheidsnormen voor lichaamsmaterialen die bedoeld zijn voor toepassing op de mens en tot intrekking van Richtlijn 2002/98/EG en Richtlijn 2004/23/EG. Nog niet in werking getreden.

bepaling van art 54,1 dat “SoHO-entiteiten verstrekken geen financiële prikkels of stimulansen aan SoHO-donoren of personen die namens hen toestemming verlenen” staat momenteel nog in schril contrast met de praktijk. Spermadonoren worden gerekruteerd met de belofte van een flinke financiële bijverdienste – iets wat in ons land ook bij wet verboden is. Maar het zijn vooral de bedrijven zelf die met de grootste winst gaan lopen. Uit elke donatie kunnen meerdere ‘rietjes’ gehaald worden, die per stuk verkocht worden om zoveel mogelijk wensouders per donor te bedienen. De European Sperm Bank hanteert een wereldwijde limiet van max. 75 gezinnen per donor. Cryos heeft helemaal geen wereldwijde limiet. Een donorkind geboren uit Deens importzaad heeft dus makkelijk tientallen tot zelfs honderden half-siblings wereldwijd. De prijs van spermarietjes varieert naargelang de kwaliteit van het sperma, maar ook andere parameters beïnvloeden de prijs. Zo is het sperma van een identificeerbare donor duurder dan dat van een anonieme. Het fundamentele recht op afstammingsinformatie wordt op die manier gewoon gecommmercialiseerd. Wensouders die het aantal gecreëerde gezinnen per donor liever beperkt zien, betalen ook bij. Voor volledige exclusiviteit, betaal je zo’n €39 000 bij Cryos en €45 000 bij European Sperm Bank, telkens excl. btw en verzendingskosten. Zonder al te veel omwegen kan men zien hoe het voortplantingscellen, waar mensen uit ontstaan, aan het meest basale marktmechanisme onderhevig zijn.

Zo goed als alle Belgische fertiliteitscentra kopen donorzaad bij deze bedrijven. In 2014 gebeurden 63% van de spermadonorbehandelingen al met geïmporteerd zaad⁹. Vandaag wordt dit aandeel geschat op 75%¹⁰.

Regelgeving in de landen waar dat materiaal aangekocht wordt kan bepaalde voorwaarden of beperkingen bevatten, maar de vraag is in hoeverre deze bedrijven zich aan die regels houden, gezien hier geen enkele controle instantie voor bestaat. Vraag is zelfs of deze bedrijven zich aan hun eigen ontworpen regels houden.

Het Afstammingscentrum stelt zich daar ernstige vragen bij. Waarom kan het verzamelen, opslaan en verdelen van gameten commercieel uitgebouwd worden? Waar is sluitende controle en eventueel sanctionering hierop? Hoezo acht men het toelaatbaar om uit één donor tientallen kinderen – en meer – te maken? Waar kunnen donorkinderen terecht wanneer blijkt dat zij tientallen of meer half-siblings hebben? Wat met de risico’s op medisch vlak (consanguiniteit, verspreiding van zeldzame aandoeningen over vele kinderen¹¹...). Dit vereist grondig onderzoek. Hier willen we vooral het principe aan de orde brengen: winst maken op menselijk materiaal, daarbij misbruik makend van de kinderwens van velen, is o.i. ethisch niet verantwoord en schendt uiteindelijk de rechten van de kinderen die uit donorconceptie geboren worden.

“De afgelopen decennia heeft de combinatie van voortplantingstechnologie, globalisering, commercialisering en internet geresulteerd in de komst van een wereldwijde voortplantingsmarkt waarin uiteenlopende ‘voortplantingsdiensten en -goederen’ worden aangeboden.”
Prof. mr. dr. B.C. van Beers¹²

2 ERNSTIGE PROBLEMEN

Voor het Afstammingscentrum is het ethisch en juridisch onaanvaardbaar dat de handel in gameten groeit en bloeit zonder al te veel tegenwerking. Van bij de start zijn hier fundamentele vragen te stellen

⁹ Thijssen, A., Dhont, N., Vandormael, E., Cox, A., Klerkx, E., Creemers, E., & Ombelet, W. (2014). Artificial insemination with donor sperm (AID): heterogeneity in sperm banking facilities in a single country (Belgium). *Facts, views & vision in ObGyn*, 6(2), 57.

¹⁰ Accoe, D., Pennings, G., Tilleman, K., Vanden Meerschaut, F., Janssens, S., & Mertes, H. (2024). Managing risks for genetic conditions in donor sperm treatment: current practices in Belgian fertility clinics. *Reproductive BioMedicine Online*, 49(5), 104352.

¹¹ Zie het donorschandaal dat in 2025 losbarstte rond de donor met een genafwijking, waarbij bleek dat bijna 200 kinderen met zijn zaad verwekt zijn. Dit zal lang niet het enige zijn...

¹² Van Beers, B.C., Het recht op een kind bestaat niet, *TvJr*, 2024, nr 1-2, p. 39-48.

m.b.t. de menselijke waardigheid, basis van alle mensenrechten. Waar een kinderwens legitiem en ten zeerste begrijpelijk is, kan dit de mensenrechten van een ander niet overstemmen¹³. Dit is echter een principiële stellingname waar meer maatschappelijk debat vereist is, gezien de uiteenlopende visies hierover. In dit advies focussen we met name op het recht op toegang tot afstammingsinformatie.

2.1 Gebrek aan kennis over de donor en half-siblings

Toegang tot informatie over de donor is niet eenvoudig (of onmogelijk) voor materiaal dat aangekocht wordt bij grote, internationale sperma- en eicelbanken, ook wanneer het gaat om zogenaamd identificeerbare donoren. De volle uitoefening van het recht op afstammingsinformatie wordt wel erg ingewikkeld als blijkt dat de donor, ten tijde van de donatie, in Tirana, Odense, Oslo of Marseille woonde (In tegenstelling tot wat velen schijnen te denken zijn nl. niet alle stalen in de Deense bedrijven van Deense donoren). Donoren kunnen intussen verhuisd zijn, er is een taal- en eventueel cultuurbarrière en een persoonlijk contact wordt praktisch erg moeilijk.

Uit de praktijk bij het Afstammingscentrum leren we dagelijks dat veel donorkinderen niet enkel op zoek zijn naar de identiteit van hun donor, maar toch ook wel een vorm van persoonlijk contact zouden willen, al is het maar één ontmoeting. Er is ook interesse naar meer dan enkel de droge info als adres en geboortedatum. Het recht op afstammingsinformatie reikt vaak verder dan het willen inkijken van dossiergegevens. Het gaat om een diepmenselijke identiteitsbehoefte met een sterke emotionele lading. Velen hebben vragen naar interesses van de donor, talenten, waarom hij/zij ooit doneerde. Soms willen ze de persoon uit wie ze ontstaan zijn liefst ook eens van mens tot mens ontmoeten. Donorkinderen zijn hierbij niet op zoek naar een vader- of moederfiguur in de klassieke betekenis van het woord, maar willen vooral zichzelf beter leren kennen en begrijpen.

Vaak zijn er meerdere half-siblings geboren uit hetzelfde materiaal. Het zaad van één donor wordt verkocht aan meerdere afnemers, individuele kopers en fertiliteitscentra. Veel donorkinderen zijn dan ook erg nieuwsgierig naar hun donor-siblings en naar hoeveel dat er dan wel zijn. Uit getuigenissen leren we echter hoe complex het wordt wanneer dit om heel grote aantallen gaat, verspreid over heel Europa of zelfs wereldwijd. Het maakt het moeilijker om met elkaar in contact te komen, laat staan een betekenisvolle sibling-relatie uit te bouwen. De getuigenissen nemen toe in aantal en tonen allen aan hoe ontwrichtend dit is¹⁴. Wie niet met deze getuigenissen geconfronteerd wordt, staat hier wellicht nooit bij stil.

Wat we eveneens zeker weten is dat een tekort aan gezochte informatie grote gevolgen kan hebben voor de identiteitsvorming, sense of self, en algeheel welzijn van donorkinderen¹⁵.

¹³ In NL is het debat hierover o.m. door Fiom aangezwengeld en bracht de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport dit al ter attentie van de voorzitter van de Tweede Kamer.

¹⁴ <https://www.bnnvara.nl/zembla/videos/zembla-196>.

Soes, J. (2022), KID, het verhaal van twee broers (en heel veel halfbroers en -zussen) en de nazaten van dr. Karbaat, in <https://www.vpro.nl/het-zaad-van-karbaat/artikelen/afleveringen>
Getuigenis: "Je bent niet meer één uit de duizend, maar één van de duizend" in <https://www.standaard.be/opinies/donorkinderen-voelen-zich-niet-een-uit-de-duizend-maar-een-van-de-duizend/111927112.html>

Indekeu, M., Bolt, S. en Maas, J. (2021), Meeting multiple same-donor offspring: psychosocial challenges, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14647273.2021.1872804>

¹⁵ Zie hiervoor meer toelichting in het advies rond de opheffing donoranonimiteit,

https://afstammingscentrum.be/wp-content/uploads/2024/10/DOC_AC_20241016_AV_Standpunt_Donoranonimiteit_UpdateGWH-1.pdf

2.2 Gebrek aan sluitende controle

De documentaire 'Zaad zonder grenzen' (Zembla) illustreert op verhelderende wijze de problemen van de handel in gameten, het overmatig gebruik van materiaal van eenzelfde donor en het gebrek aan toezicht hierop. In deze reportage ziet men hoe marktleider Cryos, hier als grote voorbeeld, de handel in sperma (en eicellen) volledig normaliseerde. Meer nog, hoe men er regulering in deze materie, ter bescherming van alle betrokken partijen, als een vorm van ballast ziet. Oprichter en directeur Ole Schou noemt alle regelgeving 'belachelijk', en beklaagt zich over de extra kosten die er steeds maar bijkomen (bv. aanwerving van juristen). Die kosten worden uiteraard doorgerekend aan de klant. Schou stelt nogal laconiek vast hoe volgens hem 'de politiek vergat te kijken naar de marktmechanismes'. Een onderzoeker spreekt van jaaromzetcijfers in de miljoenen. Men lijkt hier volledig uit het oog te verliezen dat men wel degelijk mensen aan het maken is¹⁶. Laat staan dat men oog heeft voor hun rechten.

Het is onduidelijk of en hoe de internationale gametenhandel zich aan de wettelijke limieten per land houdt. Sluitende controle ontbreekt, waardoor nationale limieten overschreden worden. Vastgestelde contractbreuken lijken weinig afgestraft te worden. Vorige zomer bleek dat binnen België de zesvrouwenregel veelvuldig geschonden was. Maar zelfs met een strengere handhaving van onze nationale limiet, zullen donorkinderen nog steeds geconfronteerd worden met een massa half-siblings wereldwijd. Zoals gezegd, is de psychologische impact daarvan niet te onderschatten. Onze overheid heeft de verantwoordelijkheid om Belgische donorkinderen daartegen te beschermen.

De Belgische overheid engageerde zich alvast voor het bepalen van sluitende regulering binnen de EU¹⁷, maar de uitvoering zal nog niet voor morgen zijn. Een internationale begrenzing lijkt al helemaal een onhaalbare kaart. Het is ook ten eerste te betwijfelen dat de aanbieders op deze internationaal actieve markt zich zullen houden aan beperkingen uit één bepaald land. Bedrijven als Cryos en European Sperm Bank hebben afnemers genoeg. En men kan op die bedrijven ook niet zonder meer toezicht houden vanuit België op bv. de zesvrouwenregel. Vandaar dat de enige echte beveiliging in het stopzetten van deze import lijkt te liggen.

“Zolang de Europese regels en de handhaving ontbreken, is deze commerciële, internationale markt van donorbanken eerlijk gezegd het Wilde Westen.”
De Standaard, 13-14 dec 2025, Minister F. Vandenbroucke

Het Afstammingscentrum is zich ten eerste bewust van het feit dat er ook een hele informele markt actief is, doorgaans op sociale media. Een tekenend voorbeeld is de massadonor, Jonathan M.¹⁸, maar de mogelijkheden zijn daar grenzeloos (Addam app, onewish.be, en vele facebook accounts...). Dit is ten eerste verontrustend. DECORTE en OPLINUS beschreven meerdere risico's en ongewenste gevolgen van informele donatie¹⁹, zoals het gebrek aan veiligheids- en kwaliteitstoezicht, het mogelijk te grote aantal verwekte kinderen per donor en gebrekkige toegang tot relevante informatie. Reden te meer voor de overheid om dan wel op te treden waar dat mogelijk is, maar ook om te onderzoeken hoe zij wensouders beter kunnen informeren en sensibiliseren over de risico's van de ongereguleerde markt.

¹⁶ Dan hebben we het nog niet over de communicatiestijl en de menu van donoren waaruit wensouders kunnen kiezen.

¹⁷ Meer bepaald d.m.v. een werkgroep bij de SoHO Coordination Board. Vragen naar meer en beter toezicht komen in deze ook uit Nederland, Zweden en ESHRE, the European Society of Human Reproduction and Embryology.

¹⁸ The man with 1000 kids op Netflix.

¹⁹ DECORTE, E. en OPLINUS, L. (2023), Informele spermadonatie: het Belgisch juridisch landschap, *F.J.R.*, 2023/25

3 ADVIES AFSTAMMINGSCENTRUM: NAAR EEN VERBOD OP HANDEL

Het recht op afstammingsinformatie zal beter beschermd kunnen worden door de nakende opheffing van donoranonimiteit. Het is in die context aangewezen om ook de import uit internationale commerciële spermabanken aan banden te leggen. Het opheffen van donoranonimiteit zal voor donorkinderen weinig soelaas bieden als hun verwekking onderhevig is aan commerciële belangen. Bovendien blijft het risico van te veel kinderen uit één donor bestaan, met alle nadelige gevolgen van dien.

Net als FIOM²⁰ (NL) en de Nederlandse Vereniging voor Obstetrie en Gynaecologie (NVOG)²¹ pleit het Afstammingscentrum voor de stopzetting van het gebruik van buitenlandse donoren, teneinde het recht op afstammingsinformatie niet inhoudsloos te maken.

Laat ons tenslotte ook niet vergeten dat de MBV-wet van 6 juli 2007 in art. 48§2 duidelijk stelt dat 'de handel in menselijke gameten verboden is'. Veel duidelijker kan het o.i. niet geformuleerd worden. Door de aankoop van gameten bij commerciële aanbieders wordt die handel de facto actief ondersteund en verder uitgebouwd. Met respect voor menselijke waardigheid heeft dit nog weinig uitstaans.

²⁰ <https://fiom.nl/donorconceptie/massadonoren> en <https://fiom.nl/donorconceptie/stop-gebruik-buitenlandse-donoren>

²¹ <https://www.donorconceptie.nl/nieuws/de-vereniging-van-nederlandse-gynaecologen-roept-op-om-te-stoppen-met-buitenlandse> en <https://nos.nl/nieuwsuur/collectie/14004/artikel/2573369-gynaecologen-we-moeten-stoppen-met-buitenlandse-spermadonoren>